

Działalność dra Józefa Aleksiewicza na rzecz rozwoju ortopedii i rehabilitacji w Iwoniczu-Zdroju (1921-1957)

Dr. Józef Aleksiewicz Activity in Support of the Development of Orthopedics and Rehabilitation in Iwonicz-Zdrój (1921-1957)

Sławomir Jandziś^{1(A,B,D,E,F)}, Stanisław Zaborniak^{2(A,B,D,E,F)}

¹ Instytut Fizjoterapii, Wydział Medyczny, Uniwersytet Rzeszowski

¹ Institute of Physical Therapy, Medical Faculty, University of Rzeszów

² Katedra Historii Kultury Fizycznej Wydziału Wychowania Fizycznego Rzeszowskiego

² Department of History of Physical Culture, Faculty of Physical Education, University of Rzeszów

STRESZCZENIE

Autorzy w oparciu o materiały źródłowe będące w posiadaniu Rodziny dr. Józefa Aleksiewicza (maszynopisy, rękopisy, zdjęcia, inne dokumenty) oraz na podstawie artykułów zamieszczonych w fachowych czasopiśmie medycznych i prasie codziennej przedstawili działalność dra J. Aleksiewicza na rzecz rozwoju ortopedii i rehabilitacji w Iwoniczu-Zdroju.

Dr Aleksiewicz od maja 1921 r. objął stanowisko Naczelnego Lekarza Komisji Uzdrawiskowej w Iwoniczu-Zdroju. Po odbyciu kilku zagranicznych podróży naukowych do sanatoriów leczących przypadki gruźlicy kostno-stawowej, w 1925 r. rozpoczął budowę nowoczesnego sanatorium „Sanato”. Otwarte w 1930 r. było jedynym w Polsce miejscem uzdrawiskowego leczenia gruźlicy kostno-stawowej. Był to pierwszy na terenach obecnego woj. podkarpackiego ośrodek ortopedyczno-rehabilitacyjny, gdzie prowadzono diagnostykę, leczenie operacyjne i zachowawcze głównie gruźlicy kostno-stawowej u dzieci. Wzorem najlepszych zachodnich ośrodków w „Sanato” dr J. Aleksiewicz szeroko stosował metody fizykalne, m.in.: szwedzką gimnastykę leczniczą, mechanoterapię, masaż, fizykoterapię i wodolecznictwo.

Słowa kluczowe: historia medycyny, medycyna fizykalna, ortopedia, rehabilitacja

SUMMARY

Based on source materials in the possession of Józef Aleksiewicz family (typescripts, manuscripts, photographs, other documents) and articles published in professional medical journals and newspapers, the authors present the contribution of Dr. J. Aleksiewicz to the development of orthopedics and rehabilitation in Iwonicz-Zdrój.

In May 1921, he was appointed Surgeon General of the Spa Commission in Iwonicz-Zdrój. After holding several scholarly trips abroad in 1925 to sanatoriums treating cases of osteo-articular tuberculosis, he commenced the construction of „Sanato”, a modern sanatorium. Opened in 1930, it was the only center in Poland treating osteo-articular tuberculosis in a spa setting. It was the first orthopedic rehabilitation center in what is now Podkarpackie Voivodship offering diagnostic work-up, surgery and conservative treatment of osteo-articular tuberculosis in children. Modelled on the best Western centers, Dr. Aleksiewicz widely employed physical methods, such as Swedish therapeutic gymnastics, mechanotherapy, massage, physical therapy and hydrotherapy.

Key words: history of medicine, physical medicine, orthopedics, rehabilitation

Józef Aleksiewicz urodził się w 1884 r. w Samborze. Po zdaniu matury w 1905 r. rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie Lwowskim (UL). Będąc na II roku studiów rozpoczął pracę zawodową, początkowo na stanowisku elewa rządowego w Instytucie Anatomii Opisowej. W 1907 r. przeniósł się do Kliniki Chirurgicznej kierowanej przez prof. Ludwika Rydygiera. Po uzyskaniu w 1912 r. stopnia doktora medycyny, do wybuchu I wojny światowej kontynuował pracę w Klinice Chirurgicznej na stanowisku asystenta. Szczególne zainteresowania kierował w stronę nowej specjalności medycznej – ortopedii. Z tego powodu odbył kilka zagranicznych podróży naukowych do renomowanych ośrodków w Niemczech. Odbył staże m.in. u prof. A. Schantza w Dreźnie i prof. F. Langego w Monachium [1].

W okresie I wojny światowej dr Aleksiewicz został wcielony do armii austriackiej, gdzie przez 4 lata pracował jako samodzielny chirurg w szpitalach polowych i rezerwowych. Zdobył tam ogromne doświadczenie w zakresie leczenia przypadków ortopedyczno-urazowych. Służbę w wojsku austriackim zakończył w stopniu kapitana.

Po odzyskaniu niepodległości wstąpił do tworzącego się Wojska Polskiego. W listopadzie 1918 r. brał udział w walkach w obronie Lwowa, pełniąc służbę na stanowisku lekarza naczelnego oddziału II Szpitala Wojska Polskiego „Technika”, mieszczącego się w gmachu Politechniki Lwowskiej [2]. W październiku 1919 r., po otrzymaniu rozkazu z Ministerstwa Spraw Wojskowych, rozpoczął organizację szpitala chirurgiczno-ortopedycznego oraz fabryki protez w Domu Inwalidy we Lwowie. Dzięki ogromnemu wysiłkowi do końca 1919 r. utworzył szpital chirurgiczno-ortopedyczny oraz fabrykę protez. Niezmiernie cenną i nowatorską w skali światowej inicjatywą było stworzenie 200-łóżkowego oddziału dla inwalidów ociemniałych. Mogli oni zdobyć nowe kwalifikacje zawodowe w działających przy oddziale warsztatach koszykarskich i szrotkarskich. Dla ociemniałych inwalidów zorganizował również kurs masażu leczniczego oraz kurs pisanie na maszynie. W ten sposób powstał we Lwowie ośrodek prowadzący leczenie operacyjne, zaopatrzenie ortopedyczne i rehabilitację ofiar I wojny światowej [3]. 1 listopada 1919 r. dr Aleksiewicz otworzył we Lwowie prywatną „Lecznicę Ortopedyczną z Fabryką aparatów ortopedycznych i protez”, którą w kolejnych latach powiększył o „Sanatorium dla Chorych Leżących”, wyposażył w aseptyczną salę operacyjną oraz nowoczesne aparaty do fizykoterapii i gimnastyki leczniczej. Specjalizował się w leczeniu gruźlicy chirurgicznej, złamań, zwichnięć oraz skrzywień kręgosłupa [4].

Józef Aleksiewicz was born in Sambor in 1884. Having passed his secondary school final examinations in 1905, he went on to study medicine at Lviv University (LU). Aleksiewicz started work when he was just a second-year student: first as a government trainee at the Institute of Descriptive Anatomy, and then, from 1907, at the Surgery Department of Lviv University, under Prof. Rydygier. Having obtained a doctorate in Medicine in 1912, he continued to work as an assistant at the Surgery Department. Dr Aleksiewicz was particularly interested in orthopaedics, which was a new medical specialty at the time. For that reason, he went on several foreign academic journeys to renowned centres in Germany. He completed internships with Prof. Alfred Schantz in Dresden and Prof. Fritz Lange in Munich [1].

During World War I, Dr Aleksiewicz was enlisted for the Austrian army, where he spent four years working as an independent surgeon in field and reserve hospitals. At that time, he gained invaluable experience in treating traumatic injuries. He completed his service at the Austrian army in the rank of captain.

Following recovery of independence by Poland, Dr Aleksiewicz joined the then-forming Polish Army. In the November of 1918, he took part in the defence of Lviv, serving as the head doctor of the 2nd Department at the Military Hospital “Technika”, located on the premises of Lviv Polytechnic [2]. In October 1919, Dr Aleksiewicz received orders from the Ministry of Military Affairs to establish a surgical and orthopaedic hospital and a factory of prostheses at the Disabled House in Lviv. Thanks to immense efforts, Dr Aleksiewicz succeeded in opening the surgical and orthopedic hospital and factory of prostheses by the end of 1919. An invaluable world-scale innovation was the creation of a 200-bed department for the visually impaired, with basket- and comb-making workshops enabling the patients to learn a new trade. Moreover, a therapeutic massage course and a typing course were also available to the visually impaired. Accordingly, Lviv obtained a centre providing surgical treatment, orthopaedic aids and rehabilitation services to World War I victims [3]. On 1st November, 1919, Dr Aleksiewicz opened a private “Orthopaedic Clinic and Factory of orthopaedic aids and prostheses” in Lviv. In the following years, he enlarged the compound by building a “Sanatorium for Bed-Ridden Patients”, added an aseptic operating room and purchased modern equipment for physical therapy and therapeutic gymnastics. He specialised in the treatment of surgical tuberculosis, fractures, dislocations and abnormal spinal curvatures [4].

The organisational, scientific and professional activity of Dr Aleksiewicz towards the development of

W działalności organizacyjnej, naukowej i zawodowej Doktora, którą prowadził na rzecz rozwoju ortopedii i rehabilitacji w Polsce, można wyróżnić dwa okresy. Lwowski – opisany przez autorów w pracy „Działalność dr. Józefa Aleksiewicza na rzecz rozwoju ortopedii i rehabilitacji we Lwowie w latach 1912–1930” oraz okres działalności w Iwoniczu-Zdroju, przedstawiony w niniejszej publikacji [5].

Okres pracy w Iwoniczu-Zdroju rozpoczął Aleksiewicz w maju 1921 r. Objął wtedy stanowisko Naczelnego Lekarza Komisji Uzdrowiskowej, które zaproponowali mu właściciele zdroju – Józef i Emma hr. Załuscy. Będąc świetnym organizatorem, z charakterystyczną dla siebie energią przystąpił do unowocześnienia uzdrowiska. Do zakładu zdrojowo-kąpielowego wprowadził aparaty do światłolecznictwa. Z jego inicjatywy rozpoczęto produkcję i sprzedaż znanej w kraju kostki borowinowej „Iwonka”. W jej skład wchodziła borowina, muł iwonicki oraz sól jodowo-bromowa. W celu zwiększenia oferowanych w uzdrowisku rodzajów świadczeń medycznych, dr Aleksiewicz otworzył filię własnej lwowskiej Lecznicy Ortopedycznej i Zakład Terapii Fizykalnej, która zlokalizowana była w wynajętych od Załuskich pomieszczeniach w Iwoniczu-Zdroju pod numerem 10. W jej skład wchodziła sala operacyjna, laboratorium chemiczno-mikroskopowe oraz rentgen. Był to pierwszy na terenach obecnego województwa podkarpackiego ośrodek ortopedyczny. Integralną częścią iwonickiej Lecznicy był Zakład Terapii Fizykalnej wyposażony w: ... cztery aparaty do kąpeli elektrycznych, świetlnych, częściowych i ogólnych. Urzą-

orthopedics and rehabilitation in Poland may be divided into two periods: Lviv-based, described by the present authors in the paper titled *Activity of Dr Józef Aleksiewicz, PhD, towards the development of orthopedics and rehabilitation in Lviv in the years 1912-1930*, and the activity in Iwonicz-Zdrój, presented in this paper [5].

Dr Aleksiewicz started his activity in Iwonicz-Zdrój in May 1921, when he accepted the position of the Chief Doctor of the Spa Commission, offered to him by the spa owners, Count Józef and Emma Załuski. With his excellent organisational skills and distinctive energy, he undertook to modernise the spa. He installed light therapy apparatus at the spa and bath centre. The manufacturing and sales of *Iwonka* peloid bars, which subsequently became known across all Poland, started on his initiative. *Iwonka* consisted of peloid, silt from Iwonicz-Zdrój and iodine-bromine salt. In order to expand the range of therapies offered in the spa, Dr Aleksiewicz opened a branch of his Lviv Orthopaedic Clinic and Physical Therapy Facility on premises in Iwonicz-Zdrój rented from Count Załuskis, at number 10. The Clinic included an operating room, chemical and microscopic laboratory and X-ray laboratory. It was the first orthopedic centre in what is now Podkarpackie Voivodship. The Physical Therapy Facility represented an integral part of the Orthopaedic Clinic in Iwonicz-Zdrój and was equipped with: ...*four apparatuses for electrical and light baths of the whole body and its parts. Equipment for galvanic therapy and faradization, D'Arsonval with a solenoid, diathermy, Dr*

Ryc. 1. Dr Aleksiewicz w pomieszczeniach filii Lwowskiej Lecznicy Ortopedycznej w Iwoniczu-Zdroju. Lata 20. XX w. (zbiory Rodziny J. Aleksiewicza)

Fig. 1. Dr Aleksiewicz in the Iwonicz-Zdrój branch of Lviv Orthopaedic Clinic in 1920s (Dr J. Aleksiewicz's family archives)

dzenie do galwano i faradyzacji, aparat d'Arsonvala z solonoidem, aparat do diatermii, kąpiele czterokomorowe systemu D-ra Schnee, aparat Roentgena do celów diagnostycznych i leczniczych, dwie lampy kwarcowe, aparat Finzena... [6]. W Zakładzie prowadzono m.in. gimnastykę leczniczą na wolnym powietrzu (w razie złej pogody w sali zakładowej) oraz wykonywano masaż leczniczy i wibracyjny. Zakład wyposażony był w oryginalne aparaty do mechanoterapii systemu dr. Zandera [7,8]. Główny profil leczenia stanowiły choroby narządu ruchu: złamania, zwichnięcia, gruźlica kostno-stawowa, zwichnięcia stawu biodrowego, koślawość i szpotawość kończyn dolnych oraz choroby stawów. Oprócz tego do lecznicy przyjmowano pacjentów z chorobami przemiany materii oraz chorobami neurologicznymi (porażenia i niedowłady) [9]. Od 1921 r. Aleksiewicz w okresie jesienno-zimowym pracował we Lwowie, a w sezonie kąpielowym (maj–wrzesień) w Iwoniczu-Zdroju.

Dr Aleksiewicz od czasów studiów szczególne zainteresowanie wykazywał leczeniem przypadków gruźlicy kostno-stawowej dzieci. Wykorzystując warunki klimatyczne Iwonicza-Zdroju postanowił zbudować jedyne w tym czasie w Polsce sanatorium leczące gruźlicę kostno-stawową. Powodem takiej decyzji mogła być choroba, jaką przeszedł w dzieciństwie i fakt, że skutecznie ją wyleczył w Iwoniczu, o czym napisał: ... wybór mój Iwonicza pod budowę takiego zakładu leczniczego miał uzasadnienie w znaczeniu tego zdrojowiska jako znanej solanki jodowej. Tym bardziej, że jako dziecko przywozili mnie tutaj moi Rodzice właśnie dla leczenia dużych gruczołów limfatycznych u mnie choroby, którą nazywano wówczas scrophulozq...[10]. W tym celu w 1925 r., za kwo-

Schnee four cell bath, X-ray machine for diagnostic and therapeutic purposes, two quartz lamps, Finsen's apparatus... [6]. The facility offered, among others, therapeutic gymnastics outdoors (or inside in the case of adverse weather conditions) as well as therapeutic and vibration massage. The facility was equipped with original Zander apparatuses for mechanotherapy [7,8]. The clinic specialised in treatment of orthopaedic conditions: fractures, dislocations, osteo-articular tuberculosis, dislocations of the hip, valgus and varus deformity of the lower limbs and articular conditions. Moreover, patients with metabolic and neurological (paralyses and pareses) conditions were also admitted [9]. From 1921, Dr Aleksiewicz would work in Lviv in the autumn and winter and in Iwonicz in the summer season (May – September).

Dr Aleksiewicz had showed particular interest in therapy of osteo-articular tuberculosis in children since when he was a student. He decided to take advantage of the beneficial climate conditions of Iwonicz-Zdrój and open a sanatorium there that was to be the only centre in Poland treating osteo-articular tuberculosis in a spa setting at the time. The reason behind this decision may have been the fact that he had suffered from a condition as a child and was cured of it in Iwonicz. As he wrote: ...my selection of Iwonicz as a place to establish such a sanatorium was due to the presence of renowned iodine seltzer there. Especially since my parents used to take me here when I was a child to treat large lymph nodes in my disease, referred to as scrophulosis at the time... [10]. With this purpose in mind, he purchased from Count Załuskis a plot for 48,000 zlotys in 1925 and commenced the construction of „Sanato”, a sanato-

Ryc. 2. Sanatorium „Sanato” w Iwoniczu-Zdroju dr J. Aleksiejewicza na pocztówce z 1938 r. (zbiory Rodziny J. Aleksiewicza)
Fig. 2. "Sanato" Sanatorium of Dr Aleksiewicz in Iwonicz-Zdrój on a 1938 postcard (Dr J. Aleksiewicz's family archives)

tę 48 000 zł, nabył od Załuskich parcelę i przystąpił do budowy Sanatorium „Sanato”, które zostało otwarte w 1930 r. Od tego samego roku Aleksiewicz na stałe zamieszkał w Iwoniczu. Realizacja tak dużej inwestycji była możliwa dzięki środkom finansowym pochodzącym ze sprzedaży kamienicy we Lwowie należącej do rodziny żony doktora Zofii z Reissów. Była ona uważana za fundatorkę sanatorium, a po jej śmierci w 1933 r. pełna nazwa lecznicy brzmiała: *Sanatorium „Sanato” im. ś.p. Doktorowej Zofii Aleksiewiczowej w Iwoniczu*. W roku 1938 r. Aleksiewicz poślubił Anielę z Łebskich, z ich związku w kolejnym roku urodził się syn Czesław [11].

Dr Aleksiewicz w celu poznania metod terapeutycznych stosowanych w wiodących europejskich ośrodkach leczenia gruźlicy kostno-stawowej oraz organizacji takich ośrodków, odbył kilka podróży naukowych. W pierwszej kolejności wybrał się do znanego sanatorium w Leysin, położonego w Alpach Szwajcarskich, gdzie od 1903 r. pracował prof. Auguste Rollier, prekursor zachowawczego leczenia gruźlicy kości. Stosował on bardzo skuteczne wówczas leczenie skojarzone, wykorzystujące: klimat wysokogórski, helioterapię, unieruchomienie i psychoterapię. W kolejną podróż wybrał się do sanatorium w Hohenlychen, by poznać niemiecką szkołę leczenia gruźlicy kości. We Francji zwiedził Szpital Morski w Berck-Plage, specjalizujący się w leczeniu gruźlicy kości metodą talasoterapii (metoda wykorzystująca lecznicze działanie klimatu morskiego). Odbył również staż w Mediolańskiej Klinice Ortopedycznej kierowanej przez prof. Francesco Galeazziego. W trakcie pobytu we Włoszech odwiedził znany ośrodek leczenia gruźlicy kości w Cortina d’Ampezzo.

rium he opened in 1930. From that year on, Dr Aleksiewicz took permanent residence in Iwonicz-Zdrój. Such a large investment was possible due to the financial funds from the sale of a town house in Lviv belonging to the family of his wife, Zofia née Reiss. She was considered the benefactor of the sanatorium and, following her demise in 1933, the full name of the institution read: *Late Zofia Aleksiewicz „Sanato” Sanatorium in Iwonicz*. In 1938, Dr Aleksiewicz married Aniela née Łebska and the following year their son, Czesław, was born [11].

Dr Aleksiewicz held several scholarly trips to leading sanatoriums in Europe treating cases of osteo-articular tuberculosis to learn therapeutic methods used there and the organisation of such centres. First, he departed to a renowned sanatorium in Leysin in the Swiss Alps, where Prof. Auguste Rollier, a pioneer of conservative treatment of osteo-articular tuberculosis, had been working since 1903. His highly effective combined treatment used the high mountain climate, heliotherapy, immobilisation and psychotherapy. The next destination was a sanatorium in Hohenlychen, where Aleksiewicz familiarised himself with the German school of osteo-articular tuberculosis therapy. In France, he visited the Marine Hospital in Berck-Plage, specialising in treating osteo-articular tuberculosis using thalassotherapy (a method employing the therapeutic effect of the seaside climate). Furthermore, he completed an internship with Milan Orthopaedic Clinic, headed by Prof. Francesco Galeazzi. During his stay in Italy, he also visited a famous centre of osteo-articular tuberculosis therapy in Cortina d’Ampezzo.

Ryc. 3. Dzieci leczone na werandzie sanatorium „Sanato” (zbiory Rodziny J. Aleksiewiczza)

Fig. 3 Children receiving treatment on the veranda of "Sanato" Sanatorium (Dr J. Aleksiewicz's family archives)

Najlepsze, poznane za granicą rozwiązania zastosował budując własne sanatorium „Sanato”. Było ono położone w sąsiedztwie Zakładu Zdrojowego, na doskonale nasłonecznionym, południowym stoku wzgórza. Posiadało przestronne werandy, na które chorzy wyjeżdżali wraz z łózkami. Umożliwiało to leczenie metodą helioterapii, stosowaną w alpejskich kurortach. Jeden z tarasów przystosowany był do wykonywania natrysków i kąpieli hydropatycznych. Nowoczesny budynek był ogrzewany gazem ziemnym, posiadał oświetlenie elektryczne, bieżącą ciepłą i zimną wodę, aparaty radiowe we wszystkich 30 pokojach. Dla dzieci przebywających bez opieki rodziców zorganizowany był specjalny oddział. Pacjenci mogli korzystać z fortepianu, biblioteki, czytelni dzienników i czasopism ilustrowanych. Ze stacji kolejowej w Iwoniczu do sanatorium kursował specjalny samochód [12].

Dr Aleksiewicz zorganizował specjalistyczny ośrodek ortopedyczny leczący przypadki gruźlicy kostno-stawowej. W broszurce reklamowej napisał: *...Sanatorium jest lecznicą, przystosowaną w pierwszym rzędzie do leczenia chorób kostnych. Wielki odsetek tych właśnie chorób stanowi gruźlica i z tego względu największą uwagę poświęcono tej chorobie, dostosowując całe urządzenie. Wykorzystuje się znakomite warunki klimatu i działanie promieni słonecznych, doskonale wody iwoniczkie w formie picia i kąpieli...* W sanatorium leczono również pacjentów ze złamaniami i zwichnięciami, chorobami reumatycznymi, krzywicą, porażeniami i niedowładami, wrodzonymi i nabytymi zwichnięciami stawów, skrzy-

Aleksiewicz implemented the best solutions from abroad in „Sanato”. It was located close to the Spa Facility, on an insolated southern slope of a hill. It had spacious verandas where patients were brought along with their beds. This provided the conditions for heliotherapy, used in Alpine resorts. One of the terraces was specially designed to house hydropathic showers and baths. The modern building was equipped with natural gas heating, electric lighting, hot and cold running water and radio sets in all of its 30 rooms. There was a special ward for children staying without their parents. The patients could use the piano, library and reading room with daily press and illustrated magazines. A special car shuttled between the sanatorium and the train station in Iwonicz [12].

Dr Aleksiewicz organised a specialist orthopaedic centre treating osteo-articular tuberculosis. In an advertising leaflet, he wrote: *...The sanatorium is designed in the first place to treat osseous conditions. Tuberculosis represents a large proportion of those; hence, most attention has been paid to this disease and equipment has been adapted accordingly. The excellent climate conditions and sunlight are taken advantage of and the excellent Iwonicz waters are used for drinking and bathing...* The sanatorium also treated patients with fractures and dislocations, rheumatic conditions, rickets, paralyses and pareses, congenital and acquired articular dislocations and abnormal spinal curvatures as well as convalescents after devastating diseases and surgeries. At the same time, patients with the following conditions were not admitted: *...open pulmonary tuberculosis, mental di-*

Ryc. 4. Helioterapia na werandzie Sanatorium „Sanato”. Akwarela autorstwa pacjenta J. Kuczewskiego (zbiory Rodziny J. Aleksiewicza)

Fig. 4. Heliotherapy on the veranda of "Sanato" Sanatorium. A watercolour painted by J. Kuczewski, a patient (Dr J. Aleksiewicz's family archives)

wieniami kręgosłupa oraz rekonwalescentów po chorobach wyniszczających i zabiegach operacyjnych. Natomiast nie przyjmowano chorych z: *...otwartą gruźlicą płuc, chorobami umysłowymi, morfinistów i kokainistów, osób histerycznych i z chorobami zakaźnymi...* [13].

Będąc doświadczonym specjalistą chirurgii i ortopedii sam kierował pracą sanatorium. Badał wszystkich pacjentów, wykonywał zabiegi operacyjne, zakładał wyciągi, opatrunki gipsowe, zlecał i nadzorował wykonywanie zabiegów fizykalnych. Do pomocy zatrudniał lekarza asystenta, zespół pielęgniarek, masażyстів i personel pomocniczy. W razie potrzeby korzystał z konsultacji innych lekarzy specjalistów. Na uwagę zasługuje działalność Aleksiewicza w zakresie kształcenia profesjonalnych masażyстів. Już w roku 1913 zwrócił się do Wysokiego c. k. Namiestnictwa we Lwowie z prośbą o wyrażenie zgody na prowadzenie *Kursu dla masażyстів i masażystek zawodowych* [14]. Pomysł swój zrealizował dopiero w 1920 r. prowadząc kurs masażu dla ociemniałych żołnierzy, ofiar I wojny światowej w Domu Inwalidy we Lwowie. W celu wyszkolenia fachowego personelu pomocniczego dla potrzeb rozwijających się uzdrowisk zorganizował *Prywatne kursy masażu przy Sanatorium „Sanato” Chirurgiczno-Ortopedycznym Dr. Józefa Aleksiewicza w Iwoniczu Zdroju*. Każdy z uczestników musiał złożyć egzamin z: anatomii opisowej ciała ludzkiego, fizjologii organów oraz teorii i praktyki masażu. Absolwent *...mógł wykonywać pomocnicze zabiegi mięsienia na polecenie i ze wskazówką W. Panów lekarzy...* [15].

Do realizacji procesu leczenia wykorzystywano: aseptyczną salę operacyjną wyposażoną w bogate instrumentarium, gabinet zabiegowy, salę opatrunków gipsowych, gabinet lekarski, laboratorium bakteriologiczno-chemiczne i aparat rentgenowski. Każdy z pacjentów lecznicy posiadał kartę zabiegową zwaną w „Sanato” przepisem ordynacyjnym. Zawierała ona wskazówki dotyczące zachowania się w trakcie leczenia. Dowiadujemy się z niej również, jakie zabiegi fizykalne stosowano w Sanatorium. Z zakresu hydroterapii ordynowane były: kąpiele mineralne słono-jodowe, kąpiele borowinowe, bicz szkockie, zawijania, nasiadówki, natryski i polewania. Iwoniczkie wody mineralne wykorzystywano także do picia i inhalacji (część zabiegów balneologicznych wykonywano w pobliskim Zakładzie Zdrojowym). Z modnych wówczas kąpeli słonecznych i powietrznych mogli korzystać pacjenci na tarasach Sanatorium lub w oddzielnych dla pań i panów solariach zorganizowanych za willą „Niespodzianka”, czynnych od 6 rano do 7 wieczorem. Pacjenci korzystali z licznych zabiegów światłolecznictwa, mając do wyboru: lam-

seases, morphinists and cocaineists, hysteric patients and those with infectious diseases... [13].

An experienced surgeon and orthopaedist, Dr Aleksiewicz headed the sanatorium himself. He examined all the patients, performed surgeries, installed tractions and plaster dressings and supervised delivery of physical therapies. He employed an assisting doctor, a team of nurses, massagers and other staff. If necessary, he sought the advice of doctors of other specialties. Dr Aleksiewicz's activity in training professional massagers is noteworthy. As early as 1913, he applied to the Galicia authorities in Lviv requesting their consent for holding a *Course for professional masseurs and masseuses* [14]. He turned the idea into reality only in 1920 by holding massage courses for visually impaired soldiers, World War I victims, at the Disabled House in Lviv. In order to professionally train staff for the expanding spa industry, he organised *Private massage courses at the Surgical and Orthopaedic „Sanato” Sanatorium of Dr Aleksiewicz in Iwonicz-Zdrój*. Each participant had to pass examinations in descriptive anatomy of the human body, physiology of body organs as well as theory and practice of massage. The graduate *...could deliver adjuvant therapy of the muscles on doctors' orders and under their guidance...* [15].

The therapeutic process employed an aseptic operating room with a wide range of equipment, treatment room, plaster dressing room, doctor's office, bacteriological and chemical laboratory and X-ray machine. Each patient had a card with their treatment record, which contained guidelines concerning patient care during therapy. It also provides us with information about the kinds of physical therapies offered at the Sanatorium. Hydrotherapy treatments included saline-iodine mineral baths, peloid baths, Scotch douche, wraps, hip baths, showers and aspersion. Iwonicz mineral waters were also used for drinking and inhalation (some of the balneological therapies were delivered at the nearby Spa Facility). The patients could enjoy air- and sunbaths, popular at the time, on the terraces of the Sanatorium or in solariums, organised, separately for men and women, behind the *Niespodzianka* [Surprise] villa and open from 6 a.m. till 7 p.m. The patients were offered numerous light therapies using quartz, Sollux or Finsen's lamps. Electrotherapy was widely used in the form of dry electrical baths, four cell baths, galvanic therapy, faradization and D'Arsonval. Being an orthopaedist, Dr Aleksiewicz well understood the importance of therapeutic gymnastics. His centre offered Swedish therapeutic gymnastics outdoors and mechanotherapy, very popular at the time [16]. In the Lviv period, he purchased Zander equipment from

py kwarcowe, solux i Finzena. Szeroko stosowano elektroterapię w postaci: kąpeli elektrycznych suchych, kąpeli czterekomorowych, galwanizacji, faryzacji i D'Arsonwalizacji. Dr Aleksiewicz, będąc specjalistą ortopedii, doskonale rozumiał znaczenie gimnastyki leczniczej. W jego ośrodku stosowano szwedzką gimnastykę leczniczą na świeżym powietrzu oraz bardzo modną wówczas mechanoterapię [16]. W okresie lwowskim, za kwotę 120 000 zł, kupił zestaw urządzeń zanderowskich w niemieckiej firmie Rossel Schwarz & Company z Wiesbaden. Zostały one bezmyślnie zniszczone przez niemieckich żołnierzy stacjonujących w „Sanato” w czasie okupacji. Szczegółowy wykaz aparatury i sprzętu medycznego, który uległ zniszczeniu, przedstawił Doktor w maszynopiśmie, stanowiącym inwentaryzację wyposażenia Sanatorium po zakończeniu wojny [17].

Sanatorium „Sanato” dr. Aleksiewicza cieszyło się bardzo dobrą renomą w kraju i za granicą. Zapewniało kurację na europejskim poziomie za rozsądną cenę. W *Księdze Ordynacyjnej Lecznicy Iwoniczkiej* znajdują się listy polecające od tak znanych polskich lekarzy jak: prof. Hilary Schramm, Wiktor Dega czy Antoni Sabatowski, a także licznych wiedeńskich lekarzy [18]. Jednym z pacjentów dr. Aleksiewicza był znakomity polski lekkoatleta, złoty medalista olimpijski – Janusz Kusociński [19]. W archiwum rodzinnym znajdują się liczne wycinki prasowe z podziękowaniami za profesjonalne i skuteczne leczenie. Dziennikarze odwiedzający Sanatorium pisali, że często spotykali małych pacjentów leczonych bezpłatnie, z dobrego serca Doktora.

W czasie II wojny światowej dr Aleksiewicz w stopniu majora uczestniczył w Kampanii Wrześniowej, następnie walczył w szeregach Armii Krajowej, leczył partyzantów i ludność cywilną. W 1945 r. jako pełnomocnik rządu, a następnie p.o. dyrektor Państwowego Zakładu Zdrojowego, rozpoczął powojenną działalność uzdrowiska. W 1947 r. po niesłusznym oskarżeniu został uwięziony i pozbawiony własnego sanatorium. Zmarł w 1957 r. i został pochowany na cmentarzu w Iwoniczu.

PODSUMOWANIE

Dr Aleksiewicz był wielkim patriotą, walczył w obronie ojczyzny z bronią w ręku, ale jego patriotyzm przejawiał się również w codziennej pracy dla dobra kraju. W trakcie studiów w Klinice Chirurgicznej Uniwersytetu Lwowskiego poznał nowoczesną chirurgię, ortopedię i podstawy rehabilitacji. Liczne zagraniczne podróże naukowe pozwoliły mu wyspecjalizować się w leczeniu gruźlicy kostno-stawowej. Wybudował w Iwoniczu-Zdroju sanatorium „Sanato”

a German company called Rossel Schwarz & Co. from Wiesbaden for 120,000 zlotys. It was thoughtlessly damaged by German soldiers stationing in „Sanato” during the occupation. A detailed list of destroyed apparatuses and medical equipment was presented by Dr Aleksiewicz in a typescript inventory of the Sanatorium equipment after the end of the war [17].

„Sanato” was renowned in Poland and abroad. It offered European-level treatment at a reasonable price. *The Register of Iwonicz Sanatorium* contains letters of recommendation from such prominent figures of Polish medicine as Prof. Hilary Schramm, Wiktor Dega or Antoni Sabatowski as well as from numerous doctors from Vienna [18]. Among Dr Aleksiewicz's patients was Janusz Kusociński, an excellent Polish athlete and Olympic gold medallist [19]. The family archives contain numerous press extracts with expressions of gratitude for professional and effective treatment. Journalists visiting the Sanatorium wrote that they frequently met little patients treated free of charge, out of Doctor's kind heart.

During World War II, Dr Aleksiewicz participated in the September Campaign as a major and subsequently fought in the Home Army (AK), treating guerrilla fighters and civilians. In 1945, he started post-war operation of the spa as a government plenipotentiary and, subsequently, an acting director of the National Spa Facility. In 1947, following a wrongful accusation, he was imprisoned and deprived of his own sanatorium. Dr Aleksiewicz died in 1957 and was buried in the Iwonicz cemetery.

CONCLUSION

Dr Aleksiewicz was a great patriot who defended his homeland, arms in hand, but he also demonstrated patriotism by working daily for the country. During his studies at the Surgery Department of Lviv University, he learnt modern surgery, orthopaedics and basics of rehabilitation. Numerous foreign academic journeys enabled him to specialise in the therapy of osteo-articular tuberculosis. He opened „Sanato”, a sanatorium in Iwonicz-Zdrój modelled on

oparte na najlepszych światowych wzorach, w którym skutecznie leczył przypadki gruźlicy kostno-stawowej i inne schorzenia narządu ruchu. Jego działalność w okresie iwoniczkim (1921-1957) niewątpliwie przyczyniła się do rozwoju powstających w tym czasie w Polsce nowych specjalności medycznych – ortopedii i rehabilitacji.

the best world centers, where he effectively treated cases of osteo-articular tuberculosis and other musculoskeletal conditions. His activity in the Iwonicz period (1921-1957) undoubtedly contributed to the development of orthopaedics and rehabilitation, which were new medical specialties at the time.

PIŚMIENNICTWO / REFERENCES

1. Piątkowski S. Dr. Med. Józef Aleksiewicz (1884–1957) wspomnienie pośmiertne. *Chirurgia Narządów Ruchu i Ortopedia Polska* 1958;3:205-7.
2. Centralne Archiwum Wojskowe w Rembertowie. Sygn. I. 350.30 Szpital Wojska Polskiego na Technice – Lwów.
3. Aleksiewicz J. Historia Szpitala Chirurgiczno-Ortopedycznego i Fabryki Protez we Lwowie (maszynopis). Ze zbiorów Rodziny.
4. *Kurier Lwowski* (Lwów) 1919;299:6.
5. Jandziś S, Zaborniak S. Działalność dr. Józefa Aleksiewicza na rzecz rozwoju ortopedii i rehabilitacji we Lwowie w latach 1912–1930. *Ortop Traumatol Rehabil* 2016;2:199-210.
6. Zdrojowiska i Uzdrowiska Polskie przewodnik ilustrowany. Warszawa: Instytut Wydawniczy „Biblioteka Polska”; 1925. p.83-4.
7. Korczyński L. Polski Almanach Uzdrowisk. Kraków: Głos Narodu; 1934. p. 403-4.
8. Informator leczniczy oraz przewodnik po miejscowościach leczniczo-klimatycznych Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa: Koło Medyków Studentów Uniwersytetu Warszawskiego; 1927. p. 27-8.
9. *Straż Polska* (Lwów) 1925;5:20.
10. Aleksiewicz J. Memoriał w sprawie Sanatorium „Sanato” z 18 grudnia 1950 r. (maszynopis) Ze zbiorów Rodziny.
11. Na podstawie wywiadu przeprowadzonego z Panią Janiną Aleksiewicz (synową dr. Aleksiewicza) 6 listopada 2015 r.
12. Sanatorium Sanato Dra Józefa Aleksiewicza Iwonicz Zdrój. Prospekt reklamowy. Lwów: Wydawnictwo Dziennik Polski; 1931.
13. Iwonicz Zdrój „Sanato”. Lwów: Wydawnictwo Dziennik Polski; 1933.
14. Podanie do c. k. Wysokiego Namiestnictwa we Lwowie w sprawie powołania kursów dla masażyistów i masażystek zawodowych z dnia 8 września 1913 r. Ze zbiorów Rodziny.
15. Świadectwo odbytego kursu masażu. Ze zbiorów Rodziny.
16. Przepis ordynacyjny z roku 1935. Iwonicz Filia Lecznicy dra Józefa Aleksiewicza we Lwowie. Ze zbiorów Rodziny.
17. Aleksiewicz J. Wykaz strat poniesionych przez Sanatorium „Sanato” własność dra Józefa i Anieli Aleksiewiczów w Iwoniczu Zdroju z winy okupanta niemieckiego w latach 1939 - 1944. Iwonicz 1945. (maszynopis).
18. Księga Ordynacyjna Lecznicy Iwoniczkiej za lata 1930 - 1939. Ze zbiorów Rodziny.
19. Aleksiewicz J. O Januszu Kusocińskim. *Rocznik Stowarzyszenia Przyjaciół Iwonicza Zdroju*. Iwonicz Zdrój 1999;3:123-6.

Liczba słów/Word count: 4842

Tabele/Tables: 0

Ryciny/Figures: 4

Piśmiennictwo/References: 19

Adres do korespondencji / Address for correspondence

dr Sławomir Jandziś

Instytut Fizjoterapii UR

35-205 Rzeszów ul. Warszawska 26a, tel. 504068500, e-mail: jandziss@o2.pl

Otrzymano / Received

28.04.2016 r.

Zaakceptowano / Accepted

03.06.2016 r.